

Referaat Tineke Ceelen, Directeur Stichting Vluchteling

Ik dank u voor uw uitnodiging te reageren op de lezing van mevr. Annemiek Richters, een uitnodiging waar ik graag op in ga.

In alle conflicten die ik de afgelopen 20 jaar gezien heb, zijn vrouwen en meisjes het meest kwetsbaar. Niet alleen wordt hun lichaam steeds vaker ingezet als wapen in een oorlog, ook bepaald hun, in de meeste culturen ondergeschikte positie dat dergelijk misbruik vaak ongestraft blijft, en de vrouw of het meisje voorgoed fysiek of psychisch getekend zijn.

Je zou denken dat vrouwen als Beatrice of Constance, waar mevrouw Richters ons over vertelde, door een onoverkomelijk lot getroffen zijn. Ik heb op mijn vele reizen vele Beatrices en Constances gesproken, soms kort nadat zij misbruikt waren, soms vele jaren later. Ik was zonder uitzondering altijd getroffen door enerzijds hun oneindige pijn, en anderzijds hun onmetelijke kracht.

Mw. Richters noemde zijn naam, Dr. Denis Mukwege, gyneacoloog in het Panzi ziekenhuis in Bukavu, Congo. Mukwege roemt de kracht van de vrouwen die hij helpt, ik citeer hem: 'mannen zouden dit soort geweld onmogelijk kunnen overleven.'

Ik wil me niet het recht toe-eigenen te oordelen over de potentiële kracht of onmacht van de man, maar deel de bewondering voor de kracht van de misbruikte vrouwen om toch weer het heft van het leven in handen te nemen.

Oorlogsgeweld tegen vrouwen is niet zomaar geweld, het is steeds vaker een bewust gekozen oorlogsstrategie. Seksueel geweld kan een militair strategisch doel dienen. Omdat de aantasting van de eer van vrouwen en meisjes in veel Afrikaanse samenlevingen tot gevolg heeft dat een echtgenoot niet langer bij zijn vrouw wil blijven, en de vrouw of het meisje bovendien door haar eigen familie, zelfs haar eigen kinderen, en gemeenschap als bezoedeld en met grote minachting bekeken of verdreven zal worden, is seksueel geweld een beproefd middel om gemeenschappen duurzaam te ontwrichten.

Het brandmerken of verminken van vrouwen, bijvoorbeeld door het moedwillig veroorzaken van fistels, waardoor de vrouw/meisje de controle over haar ontlasting en urine kwijt raakt, is dan ook niet alleen een abnormale masculiniteit, zoals Mw. Richters betoogt, maar dient ook een hoger doel. De verkrachting kan niet langer verborgen gehouden worden, de vrouw stinkt bovendien, verstoting is onvermijdelijk geworden.

Verkrachting als oorlogswapen. We zien het nog elke dag in de Democratische Republiek Congo. Ook in de Soedanese provincie Darfur is het schering en inslag, en uit het nieuwe conflict in Ivoorkust komen nu berichten over stelselmatige verkrachtingen. Ik herinner mij vrouwen uit Liberia, Tsjaad, Soedan, Congo maar ken ook de verhalen uit de oorlog in voormalig Joegoslavië en recenter die uit Georgië. Verkrachting is geen Afrikaanse uitvinding maar heeft wel juist in Afrika de meest verwoestende effecten precies vanwege die principiële ongelijkheid tussen man en vrouw.

Voor een soldaat in Congo is het een redelijk acceptabel gegeven dat het niet uitbetalen van soldij gecompenseerd wordt door een eigenstandig toe te bedelen beloning, te weten seks

met een toevallig passerende vrouw. Hierdoor is seksueel geweld inmiddels zo'n frequent voorkomend verschijnsel geworden, dat het tot gevolg heeft gehad dat de verkrachting van vrouwen ook door vele mannen buiten het leger als steeds normaler wordt beschouwd. Deze normalisering van seksueel geweld betekent echter niet dat hiermee de positie van de vrouwen die dit treft meer geaccepteerd of bespreekbaar is geworden. Integendeel, nog steeds is de status van de man in veel Afrikaanse landen nauw verbonden met de eerzaamheid van de vrouw. Verstoting van hun vrouw is voor veel mannen dan ook het enige denkbare perspectief wanneer zij erachter komen dat hun vrouw verkracht is. Hiermee dragen de vrouwen nog altijd de zwaarste last in conflicten.

De Internationale Gemeenschap geeft zich wel degelijk rekenschap van het probleem in Congo, en andere landen.

Zo werden in 2008 en 2009 de VN resoluties 1820 en 1888 aangenomen. Deze resoluties veroordelen nadrukkelijk het gebruik van seksueel geweld tegen vrouwen en meisjes in conflicten en oorlogstijd. Ook roepen deze resoluties de nationale overheden op om met de VN samen te werken om dit geweld een halt toe te roepen. Hoewel deze resoluties internationaal veel bijval oogsten, ligt hier nu juist ook de kern van het probleem.

Gegeven het principe van staatssoevereiniteit ligt de primaire verantwoordelijkheid voor de bescherming van haar burgers bij de nationale overheid van een land. Alleen wanneer er sprake is van uitzonderlijke omstandigheden, zoals genocide, kan de internationale gemeenschap ingrijpen. In het geval van Congo betekent dit dat de VN vredesmissie, die onder andere tot taak heeft vrouwen en meisjes tegen het geweld te beschermen, alleen aanwezig kan zijn met uitdrukkelijke toestemming van de Congolese autoriteiten. President Kabila heeft in de VN Veiligheidsraad reeds vele malen te kennen gegeven dat hij de aanwezigheid van de VN missie een ongewenste inmenging in de interne aangelegenheden van Congo vindt, en dat hij de aanwezigheid van de VN liever vandaag dan morgen beëindigd ziet. Kabila stelt zélf de orde en rust in zijn land te kunnen handhaven, terwijl ondertussen de verkrachting van vrouwen in de Kivus op grote schaal plaats blijft vinden. Daarnaast duurt het geweld in Congo al sinds lange tijd voort, en wordt het ook binnen de internationale gemeenschap steeds moeilijker om financiële steun te vinden om de VN missie in Congo op voldoende sterkte op de grond te houden.

Het doel van VN vredesmissies is uiteindelijk altijd gericht op het overdragen van de macht aan de autoriteiten van het betreffende land. Het VN leger trekt gezamenlijk op met het Congolese leger, met als doel hen dusdanig te trainen dat zij in de toekomst ten dienste van de Congolese burgerbevolking kunnen opereren. Maar in een maatschappij waar man en vrouw zo ongelijk zijn, is een gedragsverandering niet zo 1-2-3 bereikt. Bovendien betaalt de Congolese overheid haar soldaten nog altijd niet op tijd, of helemaal niet, en zoals ik al vertelde is ook dit debet aan de omvang die het seksueel geweld in Congo bereikt heeft.

Op sommige momenten, zoals afgelopen jaar in Bukavu, Oost-Congo, wordt de desinteresse van de Congolese overheid voor de bescherming van haar vrouwen en meisjes nog eens pijnlijk duidelijk. Tijdens een tankerbrand in Bukavu vielen vele gewonden die in het Panzi ziekenhuis werden verpleegd. President Kabila bezocht hierop de slachtoffers van de brand, maar weigerde de verkrachte vrouwen in het Panzi ziekenhuis te bezoeken. Had Kabila dat wel gedaan, de verkrachte vrouwen en meisjes de hand toegestoken, dan was dat een heel

belangrijk signaal geweest voor de lokale gemeenschappen, de echtgenoten en families en vooral ook aan de daders, die dus niet zelden onder het commando van Kabila zelf staan. Het probleem blijft dus vanuit de Congolese overheid onvoldoende onderkend en benoemd.

De participatie van vrouwen in de lokale en nationale politiek zou een zeer belangrijke stap kunnen zijn om het probleem rondom seksueel geweld politiek op de agenda te zetten, en vooral ook maatschappelijk bespreekbaar te maken. VN resolutie 1325 roept de internationale gemeenschap op de politieke participatie van vrouwen wereldwijd te stimuleren. De Tweede Kamer vroeg de staatssecretaris afgelopen jaar nog eens nadrukkelijk via alle ambassades en EU-vertegenwoordigingen resolutie 1325 invulling te geven en noemde daarbij specifiek Congo.

In hoeverre de economische belangen die het westen heeft in Congo bijdragen aan het voortbestaan van geweld tegen vrouwen is een ingewikkelde kwestie.

Dat het westen economische belangen heeft in een land als Congo is absoluut waar. Het geweld in Congo laat zich deels verklaren door de strijd om de grondstoffen, die wij nodig hebben om onze mobiele telefoons en laptops te laten werken. Maar, er zijn momenteel hoopgevende ontwikkelingen in dit kader.

Op 1 april gaat een Amerikaanse wet van kracht, de zogenaamde *Dodd-Frank Act*. Deze wet heeft grote gevolgen voor duizenden bedrijven die handelen op de Amerikaanse beurs en in hun producten gebruik maken van mineralen uit Congo en omliggende landen. Door middel van verplichte rapportage, gecontroleerd door een onafhankelijke derde partij, moeten bedrijven garanderen dat de mineralen die zij gebruiken in hun producten niet hebben bijgedragen aan de financiering van het conflict. Inmiddels is ook in Canada een dergelijke wet in voorbereiding en gaan er in Europa stemmen op om snel te volgen.

De Nederlandse overheid speelt binnen de EU een actieve rol om dergelijke wetgeving ook binnen de Europese landsgrenzen te realiseren. Dit is echter geen gemakkelijke opgave gegeven de vele importroutes naar Europa en alle verschillende handels- en economische belangen van de verschillende staten.

Daarnaast financiert Nederland tal van internationale initiatieven gericht op het traceerbaar maken van de herkomst van mineralen afkomstig uit conflictgebieden. Dit betreft bijvoorbeeld het initiatief van enkele Afrikaanse landen, waaronder Congo en Rwanda, om een regionaal certificeringssysteem in te voeren. Hiermee moet het mogelijk worden om mineralen als coltan, tinerts, goud en wolfram, te labelen en te traceren vanaf de mijn tot aan de smelterijen in Azië.

Dit zijn allemaal hoopvolle ontwikkelingen, maar helaas moet ook geconstateerd worden dat de realiteiten op de grond in sommige gevallen weerbarstiger zijn dan de theorie.

Zo kondigde president Kabila vorig jaar in september een ban aan met betrekking tot de handel in grondstoffen in Congo. Deze ban zou moeten leiden tot een vermindering van de strijd om de toegang tot de grondstoffen en daarmee secundair ook het geweld tegen vrouwen een halt toe moeten roepen. Tot op heden is deze ban nog steeds van kracht, maar deze heeft helaas ook ongewild negatieve gevolgen voor de bevolking. Vele Congolezen zijn voor hun broodwinning afhankelijk van het werk in de mijnen. Met de afkondiging van de

ban en daarmee de gedeeltelijke sluiting van de mijnen hebben veel gezinnen hun broodwinning verloren.

Dit alles gezegd hebbende moeten we constateren dat er nog lang geen licht is aan het einde van de tunnel. As we speak gaan de verkrachtingen en verminkingen, de uitsluiting en de verstoting, in Congo en vele andere landen, gewoon door.

Juist daarom is het van groot belang dat op alle mogelijke niveaus en platforms aandacht komt voor deze ontwrichtende problematiek.

Ik sprak in Liberia met een jonge moeder, die misbruikt werd door minstens 8 jonge mannen, daarna raakte ze de tel kwijt. Haar man werd hoorbaar achter de hut waarin zij vastgehouden werd, vermoord. De jonge vrouw weigerde aanvankelijk haar baby nog te voeden.

In Congo sprak ik een meisje, van de leeftijd van mijn eigen dochttertje, een jaar of 10, hooguit 11. Zij werd bruto verkracht en verminkt toen ze voor haar oma water moest gaan halen. Het kind was verstoten door haar familie, had niemand meer, vond opvang in het ziekenhuis van Dr. Mukwege.

Voor hen, voor deze jonge Liberiaanse vrouw, voor dat kleine Congolese meisje, voor hen en hun lotgenoten dragen wij, de internationale gemeenschap een verantwoordelijkheid. Het is aan u en aan mij om samen duidelijk te maken aan onze autoriteiten, op nationaal en internationaal niveau, dat wij eisen dat er een einde komt aan dit geweld.

Ik vraag u om de vrouwen in Congo die hun eigen lot in hand willen nemen actief te steunen en hen te stimuleren het probleem in Congo op de politieke agenda te zetten en maatschappelijk bespreekbaar te maken. De internationale vrouwenbeweging is telkenmale in staat gebleken met vereende krachten belangrijke verbeteringen voor vrouwen te kunnen realiseren. Ik hoop vurig dat dit ook voor de vele vrouwen die slachtoffer worden van oorlogsgeweld, en in het bijzonder de vrouwen in Congo, het geval zal zijn.